

УДК 650.18

А. С. Савченко,

*бакалавр, Інститут прикладного системного аналізу Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"*

# МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ІНТЕГРАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

A. Savchenko,

Bachelor, Institute for applied system analysis

of National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

## METHODICAL APPROACHES TO THE SYSTEM ANALYSIS OF INTEGRAL INDICATORS OF ENTERPRISE COMPETITIVENESS

***У статті, на основі критичного дослідження методів оцінки конкурентоспроможності підприємств, було доведено доцільність використання інтегральних показників такої оцінки. Також у роботі було обгрунтовано необхідність використання системного аналізу в рамках підбору інтегральних показників конкурентоспроможності для окремих підприємств та, на основі дослідження методичних підходів ряду вчених, сформульовано методика проведення системного аналізу інтегральних показників конкурентоспроможності підприємства.***

***Based on the critical analysis of enterprise competitiveness, the feasibility of integral indicators of such a feasibility has been proved. Also, the article has justified the necessity of system analysis usage within choosing of integral indicators of enterprise competitiveness for particular enterprises. Besides, on the research of methodical approaches of different scientists the methodology of system analysis of integral indicators of enterprise competitiveness has been given.***

*Ключові слова: інтегральний показник, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, конкуренція, метод, методика, методичні підходи, системний аналіз.*

*Key words: integral indicator, ability to compete, competitiveness of an enterprise, competitiveness, method, methodical approaches, system analysis.*

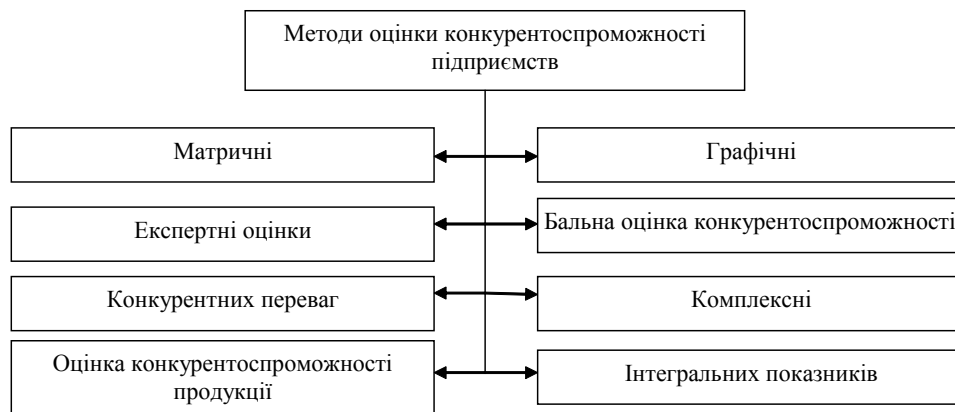
### ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Повільне відновлення економіки України, вихід на вітчизняний ринок нових та розширення присутності вже діючих іноземних продавців, відкриття нових закордонних ринків збуту продукції (робіт, послуг) потребують від національних суб'єктів господарювання акцентування уваги на збереженні та підвищенні власної конкурентоспроможності, чого не можливо досягти без підвищення ефективності управління даною складовою їх фінансово-господарської діяльності.

За таких умов, одним з базових аспектів успішної діяльності як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках збуту є оцінка конкурентної позиції підприємства по

відношенню до головних конкурентів, для чого можливо використовувати широкий перелік методів оцінки конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності. Одне з провідних місць серед них займають методи оцінки, які базуються на розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності.

Відбір ефективного метода (методів) оцінки конкурентоспроможності є запорукою успішної діяльності підприємства, що потребує використання результативних інструментів такої складової управління конкурентоспроможністю, які будуть враховувати не тільки кількісні, а й якісні складові роботи господарюючого суб'єкта.



**Рис. 1. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємств**

Джерело: складено автором на основі джерел: [11—14].

Все це підвищує значимість системного аналізу в управлінні конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств і відборі відповідних методів оцінки їх конкурентоспроможності на ринках збуту.

### АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукову проблематику конкуренції, конкурентоспроможності та конкурентоспроможності підприємств досліджували у своїх працях такі вчені: І.І. Білецька, П. Діксон, М. Портер, О.В. Савчук, Г.М. Филюк, Й. Шумпетер та інші.

Окремо виділяємо напрацювання щодо методів оцінки конкурентоспроможності (Л.В. Балабанова, С.М. Бондаренко, О.І. Дідченко, В. Л. Дикань, А.А. Невмержицька, С.М. Шинкар та ін.) та розрахунку інтегральних показників оцінки конкурентоспроможності як одного з методів оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання (Ю.А. Горбачук, Н.Б. Кушнір, К.С. Солонінко, В.В. Шарко та ін.).

Заслужовують на увагу роботи з розкриття сутності та складових системного аналізу Н.М. Гаркуші, М.П. Дивака, Д. Клїланда, Р. Магліна, О.Ф. Томчука та інших.

### ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Не зважаючи на досить детальні дослідження у галузі конкурентоспроможності підприємства, методів оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, у тому числі за допомогою інтегральних показників, відзначаємо необхідність ґрунтовних наукових розробок у рамках поєднання системного аналізу та оцінки конкурентоспроможності підприємницьких структур.

### МЕТА СТАТТІ

На основі дослідження особливостей використання методів оцінки конкурентоспроможності підприємств та системного аналізу розкрити методичні підходи до системного аналізу інтегральних показників конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів.

### ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Більшість сучасних підприємств функціонують та здійснюють власну збутову діяльність на висококонкурентних "ринках покупця", тобто в умовах коли необхід-

но активно боротись за долю ринку та обсяги продаж власної продукції (робіт, послуг).

Наведена ситуація суттєво підвищує важливість управління конкурентоспроможністю для суб'єктів господарювання та потребує активної роботи з підвищення ефективності такого управління.

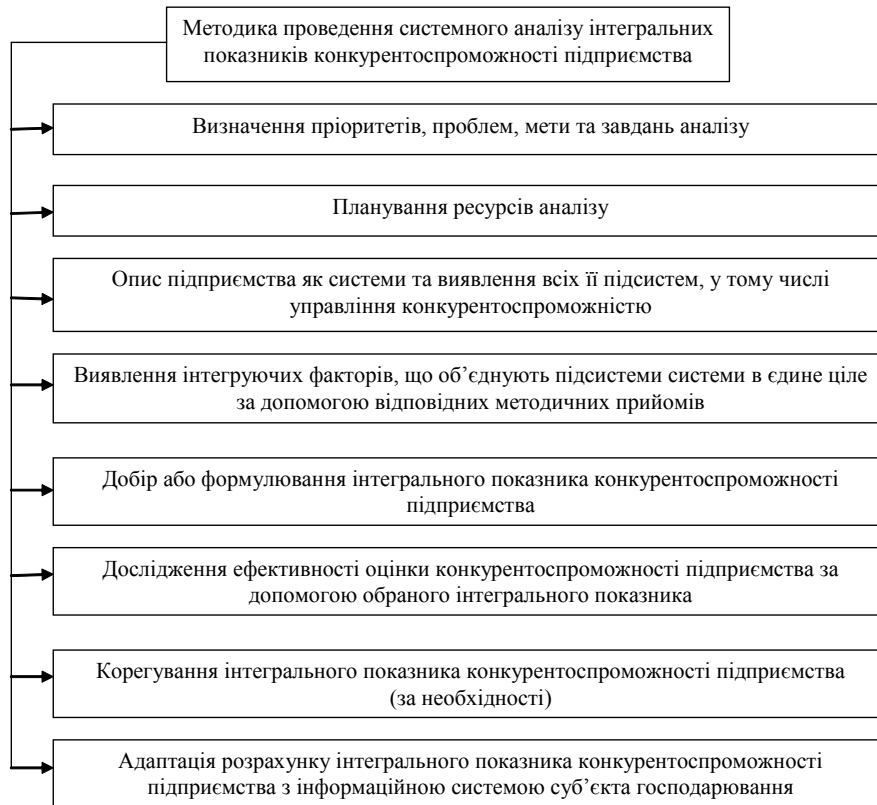
Основною такого управління є розуміння сутності трьох базових термінів: "конкуренція", "конкурентоспроможність", "конкурентоспроможність підприємства".

Конкуренція знаходиться у фокусі дослідників починаючи з розвитку капіталістичних відносин. Перші напрацювання з розкриття сутності цієї економічної категорії належать А. Сміту і Д. Рікардо. Надалі відзначаємо значний науковий і практичний інтерес до конкуренції зі сторони ряду дослідників, серед яких можемо виділити І. Ансоффа, Й. Шумпетера та М. Портера. Спираючись на низку сучасних наукових робіт [1—4], можемо надати таке визначення терміну: "Конкуренція — це суперництво між економічними суб'єктами за обмежені ресурси, платоспроможний попит покупців з метою максимального задоволення власних об'єктивних і суб'єктивних потреб".

Дослідження конкуренції в економіці потребує розкриття сутності терміна конкурентоспроможність. Наукові напрацювання з наведеної проблематики [5—7] та визначення терміну "конкуренція", яке приводиться вище, дозволяють сформулювати наступне визначення: "Конкурентоспроможність — це спроможність економічного суб'єкта витримувати суперництво за обмежені ресурси, платоспроможний попит покупців та забезпечувати у відповідній мірі задоволення власних об'єктивних і суб'єктивних потреб".

Базовими елементами будь-якого ринку або економіки є підприємства, що робить дослідження їх конкурентоспроможності пріоритетними для науковців та економістів-практиків. Враховуючи сформульований термін "конкурентоспроможність" та ряд наукових розробок [8—10] надаємо таке визначення: "Конкурентоспроможність підприємства — це його спроможність витримувати суперництво за обмежені ресурси, платоспроможний попит покупців та забезпечувати у відповідній мірі задоволення власних об'єктивних і суб'єктивних потреб".

Згідно з наведеним терміном, ключовим аспектом конкурентоспроможності підприємства є його спроможність витримувати суперництво з іншими суб'єкта-



**Рис. 2. Методика проведення системного аналізу інтегральних показників конкурентоспроможності підприємства**

Джерело: складено автором на основі джерел: [19—21].

ми господарювання на ринках ресурсів та збуту продукції (робіт, послуг), що потребує оцінки та порівняння його конкурентоспроможності. З цією метою використовують відповідні методи оцінки (рис. 1).

Матричні методи засновані на побудові матриці даних стосовно конкурентної позиції підприємства. Такі методи є досить суб'єктивними та складними в побудові і оцінці.

Методи експертних оцінок дозволяють отримати дані про конкурентну позицію підприємства завдяки оцінці відповідних експертів. Проте вони є суб'єктивними, досить дорогими та мають велику ймовірність отримати помилкову оцінку.

Методи, що базуються на оцінці конкурентних переваг виявляють та співставляють порівнянні переваги підприємств-конкурентів. Зазначені методи мають наступні недоліки: складний підбір переваг; складність переведення якісних переваг у цифрові дані.

За допомогою методів оцінки конкурентоспроможності продукції оцінюють конкурентну позицію підприємств через конкурентну позицію їх продукції. Такі методи більше підходять для моно або ду виробників, не враховують значну кількість конкурентних переваг суб'єктів господарювання.

Графічні методи подають оцінку конкурентоспроможності підприємства та його конкурентів у вигляді відповідного "поля оцінювання" або певних геометричних фігур. Вони обмежені у використанні параметрів оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, дають досить приблизні оцінки.

Бальна (ранги) оцінка конкурентоспроможності дозволяє привести до єдиного числового виміру як

кількісні, так і якісні параметри конкурентоспроможності підприємства. Така оцінка досить суб'єктивна, має проблеми з визначенням питомої ваги параметрів та зі складністю у підборі відповідних конкурентних переваг.

Комплексні методи включають весь обсяг параметрів, які необхідні для функціонування підприємства і дозволяють отримати ґрунтовну оцінку його конкурентоспроможності. Вони складні у використанні, трудомісткі та дорогі для суб'єктів господарювання.

Методи інтегральних показників направлені на оцінку конкурентоспроможності підприємств та базуються на розрахунку єдиного (інтегрального) показника за допомогою використання математичного інструментарію. Такі методи досить складні у використанні.

Підсумовуючи наведене, можемо зазначити перевагу саме методів інтегральних показників конкурентоспроможності підприємств, оскільки вони не мають суб'єктивізму, що є проблемою для експертних та бальних оцінок, не мають проблем у оцінці різних параметрів підприємства, що є характерним для матричних методів та методів, які базуються на оцінці конкурентних переваг, не обмежені не значною кількістю параметрів оцінки, що відноситься до графічних методів та методів оцінки конкурентоспроможності продукції, не є дорогими, що є характерним для комплексних методів оцінки.

Не зважаючи на значні переваги методів оцінки конкурентоспроможності підприємств, які побудовані на основі інтегральних показників, проблемою для суб'єктів господарювання є відбір такого методу оцінки, що дозволить максимально повно та об'єктивно оцінити його конкурентну позицію на ринку.

Зазначаємо наявність досить значної кількості таких методів, куди відносимо напрацювання В.В. Шарко [15], К.С. Солонінко і Я.О. Фіїнцевої [16], Ю.А. Горбачука та Н.Б. Кушніра [17], С.М. Савченко [18] та ряду інших закордонних і вітчизняних вчених.

За таких умов сучасним підприємствам необхідний ефективний інструментарій відбору методів оцінки конкурентоспроможності на основі інтегральних показників, до якого відносимо системний аналіз.

Досліджуючи напрацювання Д. Неліпи [19], О.Ф. Томчука [20] можемо відзначити, що системний аналіз є складовою системи менеджменту підприємства та направлений на його дослідження як відкритої, функціонуючої у жорсткому конкурентному середовищі системи.

Погоджуємось з точкою зору Н.М. Гаркуші, О.В. Цуканової, О.О. Горошанської, що системний аналіз є оптимальним інструментом прийняття управлінських рішень на підприємстві, оскільки дозволяє враховувати та оцінювати не тільки кількісні, а й якісні параметри його функціонування [21].

Наведене підтверджує доречність використання системного аналізу для відбору ефективних інтегральних показників конкурентоспроможності підприємств. Зазначаємо необхідність використання відповідних методичних підходів (методики) при такому відборі.

На рисунку 2 наведемо методику проведення системного аналізу інтегральних показників конкурентоспроможності підприємства, що поєднує методичні підходи ряду науковців [19—21].

Зазначаємо обов'язковість використання в рамках проведення системного аналізу інтегральних показників конкурентоспроможності підприємства його інформаційної системи та відповідних програмних продуктів, що дозволить підвищити ефективність аналізу, знизить його вартість та складність.

## ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Проведені наукові розвідки дозволили виявити важливість управління власною конкурентоспроможністю для сучасних вітчизняних підприємств, одним з головних елементів якого є оцінка конкурентної позиції за допомогою відповідних методів. Критичне дослідження методів оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання довело перевагу методів інтегральних показників і вказало на складність відбору найбільш ефективного з таких методів для окремого підприємства.

Враховуючи необхідність використання як кількісних, так і якісних оцінок при відборі відповідних методів інтегральних показників конкурентоспроможності підприємств було рекомендовано використовувати системний аналіз. Для чого, спираючись на дослідження ряду методичних підходів запропонованих вітчизняними вченими, була запропонована відповідна методика.

У подальших дослідженнях доцільно сконцентруватись на вирішенні ряду питань: більш ґрунтовних дослідженнях використання системного аналізу в рамках оцінки конкурентоспроможності підприємств; детальному розшифруванні методики проведення системного аналізу інтегральних показників конкурентоспроможності підприємства.

## Література:

1. Грецький Р. Теоретичні підходи до визначення природи та сутності конкуренції / Р. Грецький // Формування ринкових відносин в Україні. — 2015. — № 2. — С. 35—38.
2. Павлюк Т.І. Сутність та роль конкуренції в ринковій економіці / Т.І. Павлюк // Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство. — 2016. — № 6. — С. 8—13.
3. Маслак О.І. Конкуренція: її сутність та особливості в умовах глобалізації / О.І. Маслак, Л.А. Квятковська, П.К. Кулиничев // Економіка підприємства. Технологический аудит и резервы производства. — 2014. — № 3/3 (17). — С. 57—61.
4. Космина О.М. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах / О.М. Космина // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 1 (2). — С. 125—131.
5. Панасенко Д.А. Конкурентоспроможність підприємства: сутнісна та функціональна характеристики / Д.А. Панасенко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2012. — № 727. — С. 270—276.
6. Партута Т.О. Конкурентоспроможність підприємства та механізм її забезпечення / Т.О. Партута, Т.В. Фесенко // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 12. — С. 91—96.
7. Суліма О.А. Теоретико — методологічні засади конкурентоспроможності підприємства / О.А. Суліма // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". — 2014. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2675>
8. Крючкова Ж.В. Дослідження сутності конкурентоспроможності та конкурентоздатності аграрних підприємств / Ж.В. Крючкова // Агросвіт. — 2016. — № 7. — С. 44—50.
9. Кривешко О.В. Чинники формування конкурентоспроможності підприємств та кластерів / О.В. Кривешко, П.В. Сідун // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2011. — № 720. — С. 180—188.
10. Чумак Л.Ф. Основні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємства / Л.Ф. Чумак, Л.В. Гаркава // БІЗНЕС ІНФОРМ. — 2013. — № 1. — С. 212—215.
11. Бондаренко С.М. Оцінка конкурентоспроможності підприємства / С.М. Бондаренко, А.А. Невмержицька // Київський національний університет технологій та дизайну. Економіка. — 2014. — № 2 (11). — С. 1—6.
12. Левицька А.О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації / А.О. Левицька // Механізм регулювання економіки. — 2013. — № 4. — С. 155—163.
13. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія / За заг. ред. О.Г. Янковського. — Одеса: Атлант, 2013. — 470 с.
14. Артеменко Л.Б. Систематизація методів оцінки конкурентоспроможності підприємства / Л.Б. Артемен-

ко // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. — 2016. — № 7. — 1 (49). — С. 57—61.

15. Шарко В.В. Конкуренентоспроможність підприємства: методи оцінки, стратегії підвищення / В.В. Шарко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. — 2015. — № 2 (4). — С. 120—126.

16. Солонінко К.С. Теоретичні основи оцінки конкурентоспроможності продукції / К.С. Солонінко, Я.О. Фіїнцева // Вісник ЖДТУ. — 2014. — № 1 (67). — С. 53—58.

17. Горбачук Ю.А., Кушнір Н.Б. Економічна діагностика: Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення / Ю.А. Горбачук, Н.Б. Кушнір. — Рівне: НУВГП, 2007. — 176 с.

18. Савченко С.М. Науково-методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / С.М. Савченко // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". — 2014. — № 6 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3144>

19. Неліпа Д. Основні принципи системного аналізу / Д. Неліпа [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/41>

20. Томчук О.Ф. Методичні прийоми і способи системного аналізу при вирішенні управлінських проблем / О.Ф. Томчук // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. — 2010. — Том 12 №3(45) Частина 5. — С. 272—280.

22. Гаркуша Н.М., Цуканова О.В., Горошанська О.О. Моделі та методи прийняття рішень в аналізі та аудиті / Н.М. Гаркуша, О.В. Цуканова, О.О. Горошанська. — К.: ЗНАННЯ, 2012. — 591 с.

#### References:

1. Hrets'kyj, R. (2015), "Theoretical approaches to the definition of nature and essence of competition", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 2, pp. 35—38.

2. Pavliuk, T.I. (2016), "The essence and role of competition in a market economy", *Mukachivs'kyj derzhavnyj universytet. Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 6, pp. 8—13.

3. Maslak, O.I. Kviatkovs'ka, L.A. and Kulynych, P.K. (2014), "Competition: its essence and features in the context of globalization", *Ekonomyka predpriyatiya. Tekhnolohycheskyj audyt y rezervy proyzvodstva*, vol. 3/3 (17), pp. 57—61.

4. Kosmyna, O.M. (2013), "Competitiveness and competitive advantages of the enterprise in modern market conditions", *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol. 1 (2), pp. 125—131.

5. Panasenko, D.A. (2012), "Competitiveness of the enterprise: the essential and functional characteristics", *Visnyk Natsional'noho universytetu L'vivs'ka politekhnika*, vol. 727, pp. 270—276.

6. Partuta, T.O. and Fesenko, T.V. (2012), "Competitiveness of the enterprise and the mechanism of its provision", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 12, pp. 91—96.

7. Sulima, O.A. (2014), "Theoretical and methodological principles of enterprise competitiveness", *Elektronne*

*naukove fakhove vydannia "Efektyvna ekonomika"*, [Online], vol.1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2675> (Accessed 26 Jul 2017).

8. Kriuchkova, Zh.V. (2016), "Study of the essence of competitiveness of agrarian enterprises", *Ahrosvit*, vol. 7, pp. 44—50.

9. Kryveshko, O.V. and Sidun, P.V. (2011), "Factors of formation of competitiveness of enterprises and clusters", *Visnyk Natsional'noho universytetu L'vivs'ka politekhnika*, vol. 720, pp. 180—188.

10. Chumak, L. F. and Harkava, L.V. (2013), "Main aspects of enterprise competitiveness management", *BIZNESINFORM*, vol. 1, pp. 212—215.

11. Bondarenko, S.M. and Nevmerzhyts'ka, A.A. (2014), "Assessment of the competitiveness of the enterprise", *Kyivs'kyj natsional'nyj universytet tekhnolohij ta dyzajnu. Ekonomika*, vol. 2 (11), pp. 1—6.

12. Levyts'ka, A.O. (2013), "Methods of estimating the competitiveness of enterprises: domestic and foreign approaches to classification", *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*, vol. 4, pp. 155—163.

13. Yankovskyj, O.H. (2013), *Konkurentospromozhnist' pidpriemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyschennia [Competitiveness of the enterprise: estimating of the level and directions of improvement]*, Atlant, Odesa, Ukraine.

14. Artemenko, L.B. (2016), "Systematization of methods of estimating the competitiveness of enterprises", *Visnyk OНU ім. І.І. Мечникова*, vol. 7, no. 1 (49), pp. 57—61.

15. Sharko, V.V. (2015), "Competitiveness of an enterprise: methods of evaluation, strategy of improvement", *Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika*, vol. 2 (4), pp. 120—126.

16. Soloninko, K.S. and Fiintseva, Ya.O. (2014), "Theoretical bases of estimating the competitiveness of products", *Visnyk ZhDTU*, vol. 1 (67), pp. 53—58.

17. Horbachuk, Yu.A. and Kushnir, N.B. (2007), *Ekonomichna diahnostyka: Interaktyvnyj kompleks navchal'no-metodychnoho zabezpechennia [Economic diagnostics: An interactive set of educational and methodological support]*, NUVHP, Rivne, Ukraine.

18. Savchenko, S.M. (2014), "Scientific and methodical approaches of estimating the competitiveness of the enterprise", *Elektronne naukove fakhove vydannia "Efektyvna ekonomika"*, [Online], vol. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3144> (Accessed 26 Jul 2017).

19. Nelipa D. (2009), "Basic principles of system analysis", *Ukrains'kyj naukovyj zhurnal. OSVITA REHIONU. POLITOLOHIYA. PSYKHOLOHIYA. KOMUNIKATsIY.*, [Online], vol.1, available at: <http://social-science.com.ua/article/41> (Accessed 26 Jul 2017).

20. Tomchuk, O.F. (2010), "Methodical methods and methods of system analysis in solving managerial problems", *Naukovyj visnyk LNUVMBT imeni S.Z. Gzhyts'koho*, vol. 3 (45), pp. 272—280.

21. Harkusha, N.M. Tsukanova, O.V. and Horoshans'ka, O.O. (2012), *Modeli ta metody pryjniattia rishen' v analizi ta audyti [Models and methods of decision making in analysis and audit]*, ZNANNYA, Kyiv, Ukraine.

*Стаття надійшла до редакції 31.07.2017 р.*